

Реферат о завршеној докторској дисертацији

Наставно-научно веће Филозофског факултета изабрало нас је у комисију за оцену докторске дисертације коју је пријавила Тијана З. Јокић, под насловом: „ПСИХОЛОШКА ТРАНЗИЦИЈА КА ИНКЛУЗИВНОМ НАСТАВНИКУ У КОНТЕКСТУ ИНКЛУЗИВНЕ ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ“.

Након анализе текста ове дисертације подносимо следећи реферат о њеној оцени.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Тијана З. Јокић дипломирала је на Одељењу за психологију Филозофског факултета у Београду 2011. године, са дипломским радом на тему „Повезаност социјалне интеракције и интелектуалног развој“, под менторством професора Александра Бауцала. На истом одељењу, 2013. године одбранила је мастер рад под називом „Елицитирање личних значења ученика у контексту инклузивног образовања помоћу технике „Цртеж и његова супротност“ Т. Рејвенета“, под менторством професора Душана Стојнова. Исте године уписује докторске студије на Одељењу за психологију Филозофског факултета у Београду.

У периоду од 2013. до 2016. године, бива ангажована у настави на предметима Увод у психологију образовања, Психолошке основе образовних политика и Психологија учења и наставе, као сарадница проф. др Тинде Ковач Церовић и проф. др Данијеле Петровић.

Тренутно је запослена као истраживачица у Центру за образовне политике (ЦОП) где се почев од 2015. године бави истраживањима у области образовања, као и пројектима који су усмерени на развој квалитета и праведности образовања, са посебним нагласком на образовању деце из маргинализованих група. На овај начин сарађивала је са бројним међународним и међудржавним организацијама као што су УНИЦЕФ, УНЕСКО, Фондација за отворено друштво, Савет за регионалну сарадњу (Regional Cooperation Council), Регионална канцеларија за сарадњу младих (Regional Youth Cooperation Council), Делегација Европске Уније (EU Delegation) и др.

Т. Јокић је током свог професионалног развоја имала прилику да ради у различитим професионалним окружењима. Поред невладиног сектора, радила је у школи, сарађивала је са истраживачким и високошколским институцијама у земљи и иностранству (Филозофски факултет у Београду, Учитељски факултет у Брању, Université de Neuchâtel, Pädagogische Hochschule Zug, Институт за психологију у Београду, Институт за педагошка истраживања у Београду, и др.). Иако њен

професионални идентитет окупља вишеструке професионалне улоге, професионално искуство гради примарно у области социокултурне психологије и образовних политика.

Објавила је више од 15 ауторских и коауторских радова у домаћим и међународним научним часописима, зборницима, и монографијама (Психологија, Психолошка истраживања, Зборник Института за педагошка истраживања, Journal of Constructivist Psychology, Malta Review of Educational Research, CEPS Journal и др.). Излагала је више од 20 радова на домаћим и међународним конференцијама. Једна је од уредница две монографске публикације и једна од коаутора шест међународних истраживачких (компаративних) студија. У објављеним и изложеним радовима демонстрирала је високе истраживачке компетенције посебно када је у питању смислено комбиновање квантитативних и квалитативних метода у образовним студијама.

Била је укључена у више међународних и националних пројеката, као што су: „Секундарна анализа PISA података“, „Спречавање осипања ученика из образовног система Републике Србије“, „Развој Оквира за праћење инклузивног образовања“, Еуростудент, „Ромски педагошки асистенти као агенти социјалне промене“, „Образовање за инклузију Рома у Србији: Разумевање и процена интеркултуралне осетљивости наставника у Србији“, „Студија изводивости увођења обавезног средњег образовања у Србији“, „Мапирање омладинских политика, програма и механизма за партиципацију младих на Западном Балкану“, „Заједно у транзицији – подршка ученицима из осетљивих група у периоду преласка у средњу школу“ и др.

Израда докторске дисертације под називом „Психолошка транзиција ка инклузивном наставнику у контексту инклузивне образовне политике“ одобрена је 2017. године.

Кандидаткиња је завршну верзију дисертације предала у септембру 2021. године. Обим рада је 204 странице. Рад садржи 13 табела, 12 графичких приказа, 2 прилога и 262 библиографске јединице.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације Т. Јокић јесу психолошка транзиција предметних наставника ка инклузивним наставницима која се подржава и подстиче од стране инклузивне образовне политике. Пре свега у фокусу су процеси преговарања значења, али и медијатори који посредују процесе психолошке транзиције, а који су институционалног порекла. Најопштије говорећи циљ је био приближити се наставничким погледима на инклузивно образовање у Србији и разумети процесе промене кроз које су наставници прошли, односно разумети на које су начине предметни наставници осмишљавали и преговарали искуства инклузивног образовања у контексту својих професионалних путања и како су различити артефакти у социокултурном контексту посредовали то искуство. Додатно, циљ је био и допринос теоријској грађи у области социокултурне психологије кроз интеграцију два теоријска модела – Модела семиотичке призме (Т. Зитун) и Система активности (Ј. Енгештрон) – и њихову емпиријску проверу.

Како би се одговорило на постављене циљеве, у уводном делу рада приказани су доприноси социокултурне психологије у области процеса стварања значења у

контексту нових образовних политика и представљени су теоријски модели који су основа истраживања. Затим, у светлу теоријског оквира и модела, представљени су и критички промишљени резултати истраживања и студија у области инклузивног образовања који су спроведени у Србији.

У емпијском делу дисертације, представљен је методолошки оквир који комбинује квантитативне и квалитативне истраживачке методе и налази њихово утемељење у социокултурном (мета)теоријском оквиру.

У првој, квантитативној фази, циљ је био идентификовати подгрупе предметних наставника који имају различит однос према инклузивном образовању. Главни налаз ове фазе јесте идентификација шест подгрупа наставника спрам оријентације према инклузивном образовању и перцепције радног окружења у ком спроводе инклузивно образовање.

У другој, квалитативној фази, циљ је био разумети:

- како су професионалне путање предметних наставника обликоване друштвеним и институционалним контекстом,
- какве релативно стабилне структуре значења воде наставнике на професионалним путањама, тј. која уверења и вредности представљају водиче за њихове професионалне праксе,
- како је инклузивно образовање донело неизвесност за одигравање устаљених професионалних улога и значења која воде праксе наставника у сфери професионалног искуства и да ли је настао „прекид“ на професионалним путањама предметних наставника,
- психолошке процесе наставника који су се одигравали у циљу разрешавања неизвесности и успостављања континуитета професионалне путање,
- како су значења која наставници придају инклузивном образовању посредована од стране институционалних (школских) медијатора, али и системског и друштвеног контекста.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У складу са предметом и циљевима, истраживање није проверавало тачност хипотеза већ је, вођено теоријским претпоставкама и формулисаним истраживачким питањима, тежило експлорацији и разумевању психолошких процеса. У складу са теоријским оквиром, образовни систем би требало да је доношењем инклузивне образовне политике поставио нове захтеве пред наставнике у погледу улога, вештина, знања и пракси. Односно од наставника се очекивало да буду агенси образовне и друштвене промене у правцу веће праведности и квалитета образовања. С обзиром да се оваква улога наставника у великој мери разликује од устаљених улога, претпоставка је да је инклузивно образовање донело неизвесност за професионално функционисање наставника – за одигравање професионалних улога, примену постојећег система значења, вештина и пракси и да су самим тим покренути психолошки процеси транзиције (преговарање значења, идентитета, знања). Даље, претпоставља се да би образовни систем требало да омогући да се разрешавање неизвесности, тј. транзициони процеси одвијају правцу „инклузивног“ агенсног наставника тако што кроз

институције, праксе и артефакте, прописује, легитимише, подстиче и подржава одговарајуће праксе, знања и понашања. На школском нивоу, требало би да правила, подела посла, алати и заједничка мисија, омогуће наставнику да интернализује одговарајуће искуство инклузивног образовања. Дакле, ресурси у школи и ширем контексту би требало да подрже психолошке процесе транзиције у правцу „инклузивног наставника“.

На основу ових претпоставки формулисана су истраживачка питања, која су водила прикупљање и анализу података о професионаном искуству наставника:

1. У каквом социјалном контексту наставници спроводе инклузивну образовну политику и како се у њему позиционирају?
2. Како наставници описују своју професионалну путању и какво место заузима инклузивно образовање?
3. Да ли је и зашто инклузивна образовна политика донела прекиде у сфери у професионалног искуства наставника?
4. Како институционални ресурси посредују искуство инклузивног образовања?
5. Која значења о инклузивном образовању се преговарају и како?
6. Како изгледа психолошка транзиција коју су наставници прошли у контексту инклузивне образовне политике?

4. Кратак опис садржаја дисертације

У теоријском делу рада, кандидаткиња приказује социокултурно-психолошки поглед на психолошке процесе наставника у контексту образовних политика и истиче важност процеса стварања значења у друштвеним и институционалним контекстима на које се политике односе и у којима се политике примењују. Затим, описује процесе идентитета које социокултурна психологија такође види као интерпретативне. Додатно, наглашава да су ови процеси уроњени у односе моћи и институционалне оквире који посредују стварање значења. У складу са овим, кандидаткиња бира два теоријска модела као основу истраживања, који говоре о процесима стварања значења и институционалним артефактима који посредују ове процесе. Даље, дата је дефиниција инклузивног образовања и „инклузивног наставника“ на основу домаће и међународне литературе. На основу наведеног кандидаткиња сажима теоријске претпоставке о психолошким процесима транзиције ка „инклузивном наставнику“ у контексту инклузивне образовне политике.

У наставку теоријског дела, кандидаткиња приказује и критички анализира друштвени, политички и институционални контекст у ком је покренута инклузивна образовна реформа у Србији, контекст у коме се спроводи инклузивно образовање током протекле деценије, национални стратешки и законски оквир у време спровођења истраживања, непосредан контекст у ком предметни наставници одигравају своје професионалне улоге, као и искуство инклузивног образовања код предметних наставника, а на основу стратешких и (под)законских аката, студија и истраживања спроведених у Србији у последњих 10 година.

На самом крају теоријског дела рада, кандидаткиња развија дискусију о психолошким процесима предметних наставника у контексту инклузивног образовања

у Србији чиме уводи читаоце у наредно поглавље, односно у опис предмета и циљева истраживања, као и истраживачких питања.

Даље, кандидаткиња описује методолошки оквир истраживања и образлаже везу са теоријским основама рада. Примењена је интегрисана секвенцијална стратегија која подразумева квантитативну и квалитативну фазу истраживања. Даље, описани су учесници, технике и инструменти за прикупљање података, као и поступци анализе прикупљених података за обе фазе истраживања.

Резултати истраживања су приказани у два одељка – један који је посвећен резултатима квантитативне и други резултатима квалитативне фазе. Део о резултатима квантитативне фазе приказује психометријске карактеристике примењених инструмената, затим оријентацију наставника према инклузивном образовању у тренутку истраживања и критеријуме на основу којих су одабрани предметни наставници за учешће у квалитативној фази истраживања. Одељак о резултатима анализе квалитативних података структурисан је према истраживачким питањима.

Након резултата, дато је поглавље у ком се дискутују резултати истраживања, а које се састоји из три потпоглавља. Најпре, интерпретирани су и дискутовани резултати који се односе на предмет истраживања - одговори на истраживачка питања и то у односу на теоријске поставке рада и постојеће студије, што укључује интеграцију квантитативних и квалитативних резултата. Следи дискусија о теоријском оквиру, и на крају дискусија о методологији.

У последњем делу дисертације, кандидаткиња износи закључке, издваја научне доприносе рада и даје препоруке за професионални развој наставника.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација Тијане З. Јокић представља јединствен покушај интеграције теоријских модела различите социокултурне традиције која описују процесе на различитим нивоима – процесе стварања значења (микрогенетички), процесе идентитета и преговарања значења током професионалне путање наставника (онтогенетички) и промене у социокултурном контексту (социогенетички). Такође, интеграцијом квантитативне и квалитативне методологије и детаљном елаборацијом избора методолошких поступака у светлу теоријског оквира, кандидаткиња на јединствен начин креира простор за разумевање психолошких процеса наставника у контексту нове образовне политике.

Захваљујући томе, дисертација нуди разумевање међузависности психолошких процеса, и институционалног и друштвеног контекста у коме се процеси одвијају. Тако, стављајући у фокус психолошке процесе (а не исходе), дисертација даје нов поглед на искуство инклузивног образовања предметних наставника током деценије његовог спровођења у Србији. Наиме, инклузивно образовање јесте донело неизвесност предметним наставницима за функционисање у сфери професионалног искуства и наставници описују дисконтинуитет својих професионалних путања у контексту инклузивног образовања. Процеси преговарања значења који су били покренути у циљу успостављања континуитета професионалних путања су били ситуирани у ширем социокултурном контексту који није увек био кохерентно семиотичко поље током деценије спровођења инклузивног образовања, што постаје видљиво у значењима која

наставници придају инклузивном образовању, а који се могу описати кроз три дискурзивна репертоара – инклузивно образовање као укључивање ученика са сметњама у развоју у типичне школе, инклузивно образовање као промена улоге наставника и школа и инклузивно образовање као несистемско опредељење. Додатно, нису све школе посредовале искуство инклузивног образовања и психолошке процесе наставника у правцу „инклузивног наставника“. Дакле, нису свим наставницима подједнако били на располагању адекватни ресурси који би могли да подрже транзиционе процесе у правцу који инклузивна образовна политика прописује. На крају, разрешавање неизвесности у сфери професионалног искуства није код свих наставника ишло у правцу веће агенсности за инклузивно образовање, односно ка „инклузивном наставнику“. Већ, у складу са системом значења наставника пре инклузивног образовања, наставници инклузивно образовање осмишљавају на нивоу конкретних пракси и/или на нивоу знања и вештина и/или на нивоу идентитета.

Додатно, дисертација даје допринос теоријској грађи социокултурне психологије. Кандидаткиња даје препоруке за допуну теоријских модела како би њихове будуће примене у истраживањима психолошких процеса наставника у контексту образовних политика биле адекватније. Наиме, претпоставка да велика неизвесност за функционисање у сфери професионалног искуства нужно покреће транзиционе процесе бива допуњена – психолошки процеси чији је циљ успостављање континуитета професионалне путање, а који су покренути великом неизвесношћу коју доносе макрокултурне промене у сфери професионалног искуства, одређени су професионалним идентитетом, односно позицијом наставника у односу на прописани правац психолошке промене.

6. Закључак

На основу ове анализе докторске дисертације Тијане З. Јокић комисија закључује да дисертација: (а) уверљиво сведочи да кандидат поседује изузетно познавање постојећих теорија које су развијене у оквиру социокултурне парадигме и које су релевантне за истраживање психолошких процеса који су повезани са транзицијом предметног наставника у инклузивног наставника, (б) да уме да интегрише различите теоријске моделе у јединствени модел који омогућава разумевање главном предмета истраживања, (в) да може на компетентан начин да анализира и интегрише налазе досадашњих истраживања у датој области, да уочи њихове јаке стране и ограничења и да прошири постојеће теоријске перспективе новим приступима, (г) да може да постави и операционализује истраживачки проблем у складу са теоријским и методолошким полазиштима, и (д) да анализира комплексне квантитативне и квалитативне податке и да уме да их интегрише и интерпретира доводећи их у везу са постојећим теоријским и истраживачким знањима.

Поред тога, комисија закључује да је предложена дисертација урађена по свему у складу са одобреним предлогом докторске дисертације и да представља самостално и оригинално научно дело које на веома иновативан и квалитетан начин доприноси

постојећим сазнањима о психолошкој транзицији предметних наставника у контексту инклузивног образовања.

На основу ових закључака, комисија предлаже Одељењу за психологију и Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да прихвати овај позитивни реферат о докторској дисертацији Тијане З. Јокић под насловом „ПСИХОЛОШКА ТРАНЗИЦИЈА КА ИНКЛУЗИВНОМ НАСТАВНИКУ У КОНТЕКСТУ ИНКЛУЗИВНЕ ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ“ и да кандидаткињи омогући усмену одбрану докторске дисертације.

Београд, 27. септембар 2021. године

Комисија:

проф. др Александар Бауцал
Филозофски факултет у Београду

проф. др Драгица Павловић Бабић
Филозофски факултет у Београду

проф. др Данијела Петровић
Филозофски факултет у Београду

проф. др Тинде Ковач Церовић
Филозофски факултет у Београду

доц. др Оља Јовановић Милановић
Филозофски факултет у Београду
